

Срђан КАТИЋ
Филозофски факултет
Београд

ТУРСКО УТВРЂЕЊЕ КУЧАЈНА ОД ОСНИВАЊА 1552/53. ДО АУСТРИЈСКОГ ОСВАЈАЊА 1718. ГОДИНЕ

У време стварања Смедеревског санцака 1459. године Турци су запосели најзначајније тврђаве Деспотовине: Смедерево, Голубац, Островицу, Ужице, Маглич и Ресаву. Ради заштите северне границе, изградили су тврђаве Храм и Кулич на Дунаву, паланку Шабаци (*Böğürdelen*) на Сави, а као предстражу према угарском Београду тврђаве Авалу и Гроцку (*Hisarlık*).¹

После освајања Београда 1521. године, а нарочито после битке на Мохачком пољу 1526. Смедеревском санцаку више није претила спољна опасност, па деценијама у њему није направљено ниједно утврђење. Тек средином XVI века, када су учестали разбојнички напади на Цариградском друму, почела је градња паланки дуж ове важне саобраћајнице. Прво је почетком педесетих година подигнута паланка око тврђаве Гроцка, која је била напуштена после освајања Београда. Десет година касније изграђена је Смедеревска паланка (Хасан-пашина паланка).² Због погоршане унутрашње безбедности током Дугог рата (1593 – 1606), или убрзо по његовом окончању, направљене су и остале паланке: Колари, Баточина, Јагодина, Параћин, Ражањ и Алексинац.³

На основу изложених података види се да су Турци сва новоизграђена утврђења подигли на северној граници санцака и дуж Цариградског друма. Једино утврђење које је направљено ван ових области и које је имало другачију намену од поменутих била је паланка Кучајна.

О овом утврђењу зна се веома мало. Ниједан од познатих европских и турских путописаца није га походио због удаљености од важних путева, а у новије време на месту где се налазило нису вршена археолошка ископавања, па чак ни теренска истраживања. Позната су само три податка о бројности посаде у периоду

¹ О. Зиројевић, *Турско војно уређење у Србији 1459 – 1683*, Београд 1974, 112 – 158.

² *Исто*, 118 – 119.

³ *Исто*, 150 – 155.

од 1560. до 1589. години.⁴ Најважније питање, зашто је оно уопште подигнуто усред планинског беспућа и када се то догодило, остало је без одговора, као и друга која се односе на ово за Турке важно утврђењу, у којем су имали сталну посаду у XVI, XVII и XVIII веку.

Паланка, која се у изворима назива мађарским именом паркањ,⁵ изграђена је у време отварања рудника Кучајна 1552/53. године.⁶ Налазила се на узвишењу изнад рудника и служила је за складиштење и чување сребрних полуга и новца искованог у кучајнској ковници.⁷

О првобитном изгледу паланке нема сачуваних података, па је тешко утврдити да ли су јој зидови били од балвана повезаних испреплетеним пружењем, или је имала бедем од два реда дирека испуњен набијеном земљом. Пошто је кучајнска паланка била наоружана с два топа, за њих су, у зависности од начина градње, подигнуте мале дрвене куле, или земљани бастиони – табије. Ти артиљеријски положаји највероватније су се налазили на угловима главног зида, лево и десно од главне капије.⁸

У унутрашњости паланке направљено је неколико чврстих објеката, који су били посебно обезбеђени. То су: ризница, у којој су похрањиване залихе племенитих метала и новца, складишта за муницију и храну и затвор, познатији као диздарева хапсана. То је био војни, али и цивилни затвор, у којем су држани сви притвореници из Кучајнског кадилука.⁹

У паланци су изграђене и куће за диздара и чланова посаде, бројни дућани и радионице, а у првој половини шездесетих година XVI века и исламска богомоља.¹⁰

Паланке су због материјала од којег су грађене обнављане сваких 10 – 15 година и тада је на њима мењано скоро све.¹¹ Прва велика поправка кучајнске па-

⁴ Исто, 153.

⁵ Назив паркањ Турци су преузели од Мађара у време освајања јужне Угарске, а примењивали су га и ван поменуте територије.

⁶ О почетку рада рудника види, С. Катић, *Улога Јевреја у отварању и развоју рудника Кучајна и Мајданпек у другој половини XVI века*, Годишњак за друштвену историју 1 – 2 (2001) 7 – 17.

⁷ *Vaşbakanlık Arşivi (BBA) Istanbul, Maliyeden müdevver defteri (MAD) 7534, s. 1464.*

⁸ MAD 2775, s. 1622.

⁹ Међу онима који су боравили у затвору посебно је интересантан случај вође рударске дружине – маденције Абдија. Он је 1566. године одбио да емину рудника преда 50.000 акчи државног капитала, који је раније преузео, због чега је затворен у диздареву хапсану. Одатле су га силом ослободили његови сродници, па је Порта од кучајнског кадије захтевала преиспитивање читавог случаја и посебну истрагу о околностима под којима је оптужени побегао (MAD 2775, s. 1835). Поседовање 50.000 акчи државног капитала код једног маденције и његово несвакидашње ослобађање могу се објаснити само великим угледом који је Абди уживао у Кучајни, па се скоро са сигурношћу може тврдити да је то иста личност која је шест година раније у попису становништва уписана као маденција Абди Шах, оснивач махале и ктитор месцида (BBA, Tapu defteri (TD) 316, 56).

¹⁰ MAD 2775, s. 1622, s. 1833.

ланке, према подацима из обрачунског дефтера рудника, извршена је 1564/65. године. За ту намену издвојено је 15.000 акчи из рудничких прихода. Новац је предат смедеревском санџакбегу Арслан-бегу, који је био задужен да припреми грађу и надзире радове.¹²

Посаду кучајнске паланке, према попису из 1560. године, сачињавао је 41 припадник различитих војничких редова, који су називани заједничким именом мустахфизи, односно чувари тврђаве. Међу њима је било 37 муслимана, од којих осам преобраћеника и четворица Срба: Груја Кузманов син, Радоје Дукин син, Блашко Тодоров син и Вук, дунђер. Паланком је командовао диздар Хусејин-ага, његов заменик био је ђехаја Насух из Исакче на Дунаву, а од нижих официра на списку је био само буљубаша Мустафа.¹³

Више података о кучајнском гарнизону од штурих пописних дефтера пружају документи настали у разним царским канцеларијама. Тако се на пример међу стотинама наредби о постављењу, издатих у канцеларији Дивана у години када је сачињен поменути попис, једна односи и на поменутог агу паланке Кучајне: „Кучајнски кадија саопштио је писмом Порти да је шеријатском суду приступио Хусејин-ага, ага паркања Кучајне, са 13 акчи дневне плате, и изјавио да је будимски беглербег дао његову службу Курду, умировљеном диздару тврђаве Кулич, с тескером за тимар од 3.600 акчи годишње, уместо дневне плате у новцу, па је Курд отишао да [на Порти] извади берат. Међутим, Хусејин-ага је такође био спреман да исту службу обавља са толиким тимаром, а чланови посаде кучајнског паркања изјавили су да су задовољни Хусејин-агом и замолили да он поново буде њихов ага. Сходно томе 15. IX 1560. године одлучено је да се Хусејин врати на место аге кучајнског паркања“.¹⁴

Из овог документа се види да је беглербег Будимског ејалета, коме је припадао Смедеревски санџак, смењивао војне заповеднике руководећи се често искључиво економским разлозима. Оваква пракса омогућавала је разне злоупотребе не само од стране оних који су имали моћ одлучивања већ и од обичних војника. Тако је, на пример, у једној од финансијских канцеларија 1566. године заведена пријава против извесног Бедредина из паланке Кучајне због тога што је имао три берата за три плаћене службе. Он је примао дневнице као члан посаде, имам и мујезин. Порта је наредила кадији Кучајне и назору (надзорнику) београдског рударског назарета да приведу Бедредина и да испитају читав случај.¹⁵

¹¹ За обнову паланке било је потребно скоро исто материјала као за изградњу нове. Као пример може послужити обнову паланке у Гроцкој 1576. године. Према наредби Порте смедеревски санџакбег је за ту намену требало да обезбеди чак 700 кола дирека, 150 кола попречних греда и 200 кола прUTOва (О. Зиројевић, *Турско војно уређење*, 119).

¹² ВВА, Bab-i defteri, Baş muhasebe kalemi (DBŞM) 61, 18.

¹³ TD 316, 57, 58.

¹⁴ ВВА, Mühimme defteri (MD) 4, h 1334.

¹⁵ MAD 2775, s. 1833.

Посада кучајнске паланке издржавана је од прихода с тимара. Детаљне податке о поменутих земљишних поседима пружа сажети попис тимара спахија и чланова посада у тврђавама Смедеревског и Сремског санџака. Почетак овог пописа је изгубљен, а тиме и његов тачан датум, али се, на основу поређења са другим пописима, може претпоставити да је настао 1567/68. године.¹⁶ Према подацима који се односе на Кучајну, у утврђењу је било само 27 људи, што је последица освајања Ђуле 1566. године и потребе за попуњавањем тврђавских посада у новоосвојеним крајевима.¹⁷ Сви војници били су муслимани, од тога шесторица преобраћеници. Њима свакако треба придодати диздара, који се не налази на списку уживаоца тимарских прихода. Он је у том периоду вероватно примао плату из државне благајне, или је у време пописа била у току смена заповедника.

Чланови кучајнске посаде располагали су приходима пет тимара. Четири су била у нахији Млава и обухватала су села Брадача, Кобила, Мала Дубока, Слана, Црљенци, Рашаница и манастир Орешковица, док су пети чинила села Горња Брестова и Седиче у нахији Ресава и село Сена у нахији Пек. Село Брадача¹⁸ с годишњим приходом од 2.800 акчи било је једини самосталан тимар, који је припадао хеџаји Хаџи Ибрахиму. Други тимар, село Кобилу,¹⁹ чији је приход такође износио 2.800 акчи, делила су двојица мустахфиза, по 1.400 акчи, а трећи од 5.600 акчи, који су чинила села Мала Дубока²⁰ (3.287 акчи), Слана²¹ (1.923) и манастир Орешковица²² (390), четворица. Од прихода четвртог тимара од 12.800 акчи, којем су припадала села Рашаница²³ (8.212) и Црљенци²⁴ (4.588), издржавали су се двојица буљубаша, по 1.500 акчи и седморица мустахфиза, по 1.400. Пети, уједно и

¹⁶ TD 429, DAS 675-986, 226 b – 229 b.

¹⁷ Смањивање посада било је посебно изражено у утврђењима под заповедништвом темишварског беглербега. То је утицало на измештање војске из неких градова. Према наредби Порте од 27. марта 1568. године, гарнизоне из паркања у Панчеву, Вршцу и Араду, као и тврђаве у Панкоти требало је преместити у санџак Ђула, а поменута утврђења потпуно порушити (MD 7, h 1148).

¹⁸ Село Брадача данас не постоји, али су у атару Куле сачуване рушевине манастира Брадача (В. Градиште 3, 1 – 50.000).

¹⁹ Село Кобила, било је у близини данашњег села Кобиље (о овом селу види: Љ. Јовановић, *Млава*, Српски етнографски зборник V (1903) 242 – 244).

²⁰ Село Мала Дубока данас не постоји. Вероватно се ради о селу које се налазило код данашњег села Дубочка (в. Љ. Јовановић, *Млава*, 354 – 358).

²¹ Село Слана не постоји као насеље, али се сачувао локалитет Слана у атару села Рановца (Кучево-1, 1-300.000, в. Љ. Јовановић, *Млава*, 294, 407 – 415).

²² Манастир Орешковица „у близини села Новак“ сачувао се у остацима, у атару млавског села Ждрела, у клисури речнице Решковице. Успомена на село Новак очувана је у народном сећању; данас постоји селиште Новачко поље, и шума Новаци (в. Љ. Јовановић, *Млава*, 382 – 386).

²³ Село Рашаница налазило се у близини данашњег млавског села Рашанац (в. Љ. Јовановић, *Млава*, 349 – 354).

²⁴ Село Црљенци налазило се у атару данашњег села Црљенац (в. Љ. Јовановић, *Млава*, 420 – 421).

највећи тимар вредео је 15.400 акчи. Поред села Горња Брестова²⁵ (12.059) и Седиче²⁶ (3.241), њему је додато и село Сена²⁷ (100), за које се наводи да раније није било уписано у дефтер, што значи да је било пусто, о чему сведочи и занемарљив приход од 100 акчи. Овај тимар био је подељен између 11 мустахфиза.²⁸

Када се годишњи приходи са тимара, рачунајући и раније поменут диздарев тимар од 3.600 акчи, поделе на 354 дана колико је трајала лунарна хиџретска година добија се приближан износ дневница од 10 акчи за диздара, 8 акчи за ђеџу и 4 за мустахфизе. Уочљива је сличност између висине плата и њихове категоризације у војсци и цивилним државним установама. Тако су, на пример, емини рудника Кучајне имали дневнице од 10 акчи, главни писари у распону од 5 до 8, а надзорници јама и топионица – шафари од 4 до 5 акчи.²⁹

Кучајнско утврђење добијало је оружје, барут и осталу опрему из смедеревског арсенала. Диздар је био одговоран за два малокалибарска топа типа зарбезан, 30 пушака и 50 мерица барута.³⁰ Топовска и пушчана муниција нису допремани, пошто је у Кучајни било у изобиљу, јер су у руднику израђивана пушчана зрна и оловне кугле малог калибра.³¹

Војна опрема у кучајнском утврђењу није увек одржавана у најбољем стању. Када је 1566. године постављен за диздара извесни Мезид, установио је да недостаје 15 пушака и да је барут покварен, јер је извесно време чуван у земљи. Због тога је захтевао да се против бившег диздара Абди-аге покрене истрага. Жалио се такође на свог претходника да одбија да му уступи кућу намењену за становање диздара. Порта је кучајнском кадији и назору наредила да у присуству бившег диздара изврше увид у стање оружја и барута и да о томе поднесу извештај, као и да новом диздару омогуће коришћење поменуте куће.³²

У скоро сваком утврђењу служило је по неколико Цигана, који су најчешће били ковачи. У рударским утврђењима њихов број био је знатно већи, јер су радили и за потребе рудника. Тако је, према попису из 1560. године, у кучајнској паланци служио џемат Цигана од укупно 29 лица, од тога 16 муслимана и 13 хришћана. Половина муслимана били су преобращеници, а неки од њих су, што је било неуобичајено, уместо безличног *син Абдулаха* (син божијег роба), задржали

²⁵ Село Горња Брестова налазило се у близини садашњег ресавског села Брестово. У том селу постојало је предање да је старо село било одмах изнад села Медвеђе (видети: С. Мијатовић, *Ресава*, Српски етнографски зборник XLVI (1930) 189 – 190.

²⁶ Село Седиче данас не постоји, Успомена на то село сачувана је у орониму Седички поток, код варошице Петровца; постоји и место Седић у атару села Кнежице и брдо Седиће (в. Љ. Јовановић, *Млава*, 365 – 366).

²⁷ Село Сена данас се налази на реци Пеку северозападно од Кучајне.

²⁸ TD 429, DAS 675-986, 226 b – 229 b.

²⁹ DBŞM 61.

³⁰ MAD 2775, s. 1622.

³¹ MAD 2775, s 116; MD 5, h 1214.

³² MAD 2775, s. 1622.

имена очева: Синан Алексин и Доган Миланов син.³³ Ови Цигани су царском заповешћу били ослобођени од свих диванских намета и обичајних терета, харача и испенце и у дефтер су уписани као „*опроштени и ослобођени*“.³⁴ Према једној белешци, живели су извесно време у запустелом манастиру Светог Николе код Кучајне.³⁵

Повластице које су уживали у време султана Сулејмана I (1520 – 1566) обновио им је и султан Селим II (1566 – 1574). Међутим, скоро три године после султанове смрти кучајнски кадија и назор Хусејин обавестили су Порту да је код њих дошло 19 Цигана да би се жалили на поступке убирача дажбина и намета, који се нису обазирали на њихов статус. Они су тражили да им нови султан Мурат III (1574 – 1595) обнови повластице, што је и учињено 17. I 1577. године. Тада је издата царска заповест, која је после увида надлежних државних чиновника требало да остане у њиховим рукама.³⁶

Посада кучајнског утврђења није била једина војна јединица у том крају. Пошто је планина Кучајна од давнина била позната као стециште разбојника, у нахији Звижд је у време отварања рудника створен одред од 50 до 60 мартолоса. Они су били задужени да штите рудник и топионице у околним местима. За старешину мартолоса, царским бератом био је постављен руднички кнез. Он је, поред ове службе, према кануну и обичајима, морао да помаже еминима рудника и скупљачима пореза, а заузврат је био ослобођен свих дажбина. Остали мартолоси плаћали су емину 50 акчи (дукат) по кући, такозвану филурију. Ове повластице уживали су и њихови синови, браћа и братанци уколико су са њима живели у истој кући.³⁷ Припадници мартолоског одреда у нахији Звижд били су наоружани ватреним оружјем.³⁸ Овај податак је веома важан, јер је према досадашњим сазнањима, поменути војни ред користио ватрено оружје тек у XVII веку.³⁹

Нови период у историји кучајнског утврђења почео је 1577. године. Пошто је прошло 12 – 13 година од последње обнове паланке, било је неопходно да се поново промене скоро сви дрвени делови. Међутим, османске власти су одлу-

³³ TD 316, 58.

³⁴ Ове повластице нису се односиле на 12 Цигана чергара, који су такође уписани у Кучајни. Међу њима је било 8 муслимана, од тога 5 преобраћеника и четворица хришћана (исто).

³⁵ О. Зиројевић, *Цркве и манастири на подручју Пећке патријаршије до 1683. године*, Београд 1984, 146.

³⁶ MAD 7534, s 1464.

³⁷ MAD 2775, 1189, 1744.

³⁸ Испоруке барута мартолосима из Звижда помињу се у наредби Порте од 27. II 1560. године. Тада им је барут послат из Видина, а у наредном периоду за слање је био задужен смедеревски санџакбег. У другој половини шездесетих година XVI века створено је још неколико мартолоских одреда задужених за безбедност на планини Кучајни, што је утицало на повећање испорука барута. Подаци о њима вођени су у посебном дефтеру (MD 3, s 282 h 822; MD 16, s 453 h 979).

³⁹ О. Зиројевић, *Турско војно уређење*, 220 – 223; М. Васић, *Мартолоси у југословенским земљама под турском владавином*, Сарајево 1967, 69.

чиле да поред обнове паланке у Кучајни, изграде и тврђаву од камена (*kale*). Нова грађевина уклопљена је у стару и заједно с њом представљала је јединствену одбрамбену целину, која је у документима називана паркањском (паланачком) тврђавом (*kale-i parkan-i Kuçayna*).⁴⁰ У Смедеревском санцаку истом типу утврђења припадала је Гроцка, с тим што је тамо прво подигнута тврђава, а потом паланка.⁴¹ У поменутих радовима учествовало је становништво Кучајнског кадилука, предвођено народним старешинама – примићурима.⁴²

О бројности посаде новог утврђења располажемо подацима из 1589. године, када је у њему било 36 људи.⁴³ У време Дугог рата (1593 – 1606) број војника у Кучајни је повећан, јер су рудници током рата били честа мета разбојничких дружина.

По окончању овог великог ратног сукоба у Подунављу је завладао дуготрајан мир. Порта скоро осам деценија није имала потребу за јачањем војних посада у унутрашњости, а није много марила ни за обнављање утврђења и тврђавског наоружања. У том периоду кучајнски гарнизон скоро је преполовљен. На то је, поред општих прилика, утицало и израстање оближњег Мајданпека у водећи рударски центар регије, у којем је због заштите богате вароши и рударских постројења такође изграђено утврђење.⁴⁴

Порази у првим годинама Бечког рата (1683 – 1699) и брзо напредовање непријатељских војски онемогућили су Османлије да ојачају утврђења у Смедеревском санцаку, па су их, попут кучајнског, углавном напустили без борбе. Од хајдука који су запосели Кучајну формирана је војна посада, која је ту остала до краја аустријске управе 1690. године.⁴⁵ Приликом повлачења они су разорили и спалили варош и рудник. Вероватно је тада уништена и паланка, пошто је османски хроничар Ускудари, који је исте године прошао кроз Кучајну, уопште не помиње. Он је само забележио да место „има малу, али чврсту и јаку камену тврђаву“.⁴⁶

Нова паланка изграђена је између 1691. и 1696. године, када се први пут наводи у документима. Могуће је да је била већа од старе, јер Кучајнско утврђење

⁴⁰ MAD 7534, s. 1464.

⁴¹ О. Зиројевић, *Турско војно уређење*, 118.

⁴² О учешћу народних старешина у поменутих радовима сведочи жалба 13 примићура из Кучајнског кадилука. Они су 1566. године послали човека на Порту због тога што их је један државни службеник (емин мевкуфата) бесправно опорезовао. Као пример савесног извршавања обавеза посебно су истакли своје учешће у радовима на кучајнском утврђењу (MAD 2775, s. 1749).

⁴³ О. Зиројевић, *Турско војно уређење*, 153.

⁴⁴ Према опису османског хроничара Ускударија из 1690. године, то је било „мало четворострано утврђење са бедемима, дужине и ширине отприлике по 60 аршина [45,5 м], саграђено од камена (Т. Катић, *Сувоземни пут од Београда до Видина, према дневнику похода Мустафа-наше Ђуприлића 1690. године*, *Историјски часопис XLVII* (2002) 110 – 111.

⁴⁵ Р. Тричковић, *Београдски пашалук 1687 – 1739. године* (докторска дисертација у рукопису), Београд 1977, I, 56.

⁴⁶ Т. Катић, *нав. дело*, 109.

од тада више није служило само за заштиту рудника, већ је имало и важан стратешки значај, што се види и по знатно већем броју војника.⁴⁷

Током друге половине Бечког рата у Кучајни их је било и преко сто, а после Карловачког мира 1699. године и стварања Београдског серхата 1702. посаду су сачињавала 73 војника. Њихова дневна примања износила су укупно 851 акчу.⁴⁸ Када се од ове суме одузму дневнице заповедничког кадра, војницима је остајало по 11 акчи дневно. То је представљало повећање од 2,75 пута у односу на плате из друге половине XVI века. Међутим, инфлација је у међувремену много више обезвредила акчу, а опадању куповне моћи допринело је и реално повећање цена, које је знатно превазилазило раст обрачунског курса.

Пошто држава није могла да обезбеди довољно новца за исплату трупа, закуп прихода опустошеног рудника Кучајне и околних села уступила је локалним јаничарима – јерлијама за свега 250 гроша годишње. После завршетка трогодишњег закупног периода 1700. године,⁴⁹ јерлије су обновиле закуп за суму од 700 гроша.⁵⁰ То је, колико нам је познато, први случај колективног војничког закупа, који је после формирања Београдског серхата 1702. године постао образац за издржавање јерлијских посада. Од 1703. закуп Кучајне износио је 1.900 гроша, а закупци су биле аге београдских јерлија.⁵¹

Године мира допринеле су повећању прихода од разних врста закупа на крајишту. Међутим, због проневера војних заповедника војска је стално била ускраћена за део припадности. То је утицало на недисциплину, честе махинације платним списковима, као и на бројна насиља према локалном становништву. Такво стање онемогућило је стварање снажног система одбране и допринело је поразу османске војске у Варадинском рату (1716-1718).

Кучајну су, као и у Бечком рату, заузеле хајдуци 1717. године. Њих је убрзо заменила регуларна војна посада, која је ту остала до поновног османског освајања 1738. године.

Srđan KATIĆ

THE TURKISH FORTIFICATION OF *KUČAJNA* FROM ITS ESTABLISHMENT
IN 1552/53 TO THE AUSTRIAN CONQUEST IN 1718

Summary

Evidence of mining activities in the North-East Serbia dates back to prehistoric times. However, only during the Ottoman Empire did this region become famous for its

⁴⁷ MAD 10.151, 22.

⁴⁸ Исто.

⁴⁹ Исто.

⁵⁰ MAD 10151, 26.

⁵¹ Исто.

mines. The most important of them, the Kučajna gold and silver mine, was opened in 1552/3. A mint, bullet workshop and other ancillary facilities were built in its vicinity. As until recently the historiography offered little information about this mine, the construction of the nearby *palanka* has never been connected with it. The only information about the *palanka* of Kučajna refers to the number of garrison troops in the period from 1560 to 1589.

The *palanka* of Kučajna, referred to in the records under the Hungarian name of *parkanj*, was built on a hill above the mine in the same year when the mine was opened. Its main purpose was to store silver ingots, coins and bullets.

There is no record of how the *palanka* originally looked and it is hard to tell whether its walls were built of stakes tied with withes, or it was surrounded by a double wall of logs filled with earth. Since it was protected by two cannon and depending on construction, small wooden towers or earthen bastions were erected probably at the two corners to the left and right of the main gate.

Inside the *palanka*, there were several specially protected solid buildings. These were the treasury for storing precious metals and coins, bullet and food storage, and a prison, known as the *Dizdar's* Jail. It was both the military and civil prison of the *kaza* of Kučajna. The *palanka* had an Islamic place of worship, houses of *dizdars* and other members of the garrison, many shops and workshops.

The material that *palankas* were made of required their almost complete reconstruction every 10 to 15 years. According to the information recorded in the accounting books of the mine, the first major reconstruction of the *palanka* of Kučajna was carried out in 1564/65.

A new stage in the history of the fortress of Kučajna began in 1577, after its second reconstruction and building of a stone fortress (Tur. *kale*). The new fortress was incorporated into the old one making a single fortification called *kale-i parkan-i Kučajna* in the records.

The fortification remained the same until the Viennese War (1683-1699). After the Austrian capture of Belgrade in 1688, the fortress was taken over by *hayduks* without fighting. During the retreat in 1690, they destroyed and torched the town and the mine and presumably the wooden part of the fortification, since it was not mentioned in the record made by the Ottoman chronicler Uskudari, who passed through Kučajna a month later. His record says that the town "has a small but strong stone fortress". New palisades were built between 1691 and 1696. They were possibly bigger than the previous ones, since the fortress of Kučajna not only served for the defence of the mine but had gained strategic importance.

The number of soldiers at Kučajna fortress varied in relation to general circumstances in the Empire. In the second half of the 16th century, the number of garrison troops (Tur. *mustahfiz*) was between 27 and 41; they were armed with rifles, and while arms and gunpowder were delivered from the arsenal at Smederevo, bullets were made at Kučajna.

During the greater part of the 17th century, there were no major military conflicts in the Danube region and only about twenty janissaries (Tur. *yertli*) were

stationed in the fortress. One of the reasons why the number of soldiers was reduced was the fact that the nearby town of Majdanpek was becoming the mining centre of the region and had its own fortification.

After the re-capture of Belgrade in 1690, the fortress of Kučajna became an important military stronghold with more than a hundred soldiers. Even after the 1699 peace treaty and establishment of Belgrade Frontier in 1702, Kučajna maintained a large garrison that included 73 *yerlūs*.

For decades after its construction, the garrison of Kučajna was supported by the revenue from *timars*. According to the register of *timars* dating from the late 60s of the 16th century, 27 *mustafhizs* received income from 5 *timars*, four of which were in the *nahiye* of Mlava and comprised the villages of Bradača, Kobilā, Mala Duboka, Slana, Crljenci, Rašanica and the Monastery of Oreškovića, while the fifth comprised the villages of Gornja Brestova and Sediće in the *nahiye* of Resava and the village of Sena in the *nahiye* of Pek. The village of Bradača with the annual revenue of 2800 *akçes* was the only independent *timar* and it belonged to the *kethüda* of the *palanka*. The other *timar*, the village of Kobilā, with revenue of 2800 *akçes* was divided between two *mustafhizs*, and the third of 5600 *akçes*, comprising the villages of Mala Duboka, Slana and the Monastery of Oreškovića, was divided between four of them. The revenue from the fourth *timar* comprising the villages of Rašanica and Crljenci, in the amount of 12800 *akçes*, was used by two *bölükbaşıs* and seven *mustafhizs*. The fifth and the largest *timar* was worth 15400 *akçes*. Apart from the villages of Gornja Brestova and Sediće it included the unpopulated village of Sena. This *timar* was divided between 11 *mustafhizs*. This register does not contain information about *dizdar's timar*, but other documents show that his income was 3600 *akçes*.

When the annual revenue from the *timars* is divided by 354 days of the Islamic year, it shows that the approximate amounts of per diems for *dizdar*, *kethuda* and *mustafhiz* were 10, 8 and 4 *akçes* respectively.

Yerlü garrison troops during the 17th century were paid from the national treasury. Their pay often changed due to high inflation rates. Per diems of *yerlü* janissaries after the Viennese War were 11 *akçes*. However, the treasury did not have enough funds to pay the troops, and the garrisons now leased the right to collect local tax. The first such example was recorded at Kučajna, where before the end of the war the *yerlūs* took under lease the revenue of the devastated mine for only 250 groschen a year. Upon the expiry of the three-year lease in 1700, the *yerlūs* renewed the lease for 700 groschen.

The collection of tax by the soldiers was a bad solution resulting in violence against the local population, embezzlements by commanders and overall breakdown of discipline. This was one of the causes of the Ottoman army defeat in the War of Varadin (1716-1718), after which Kučajna was part of the Habsburg Monarchy for more than two decades.